

ΓΝΩΜΗ ΤΗΣ ΟΚΕ
ΓΙΑ ΤΟ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΟ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟ ΓΙΑ ΤΟ ΣΩΦΡΟΝΙΣΤΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ
2018-2020

ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ

Στις 11/5/ 2017, η Γενική Γραμματεία Αντεγκληματικής Πολιτικής του Υπουργείου Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων ζήτησε από την Ο.Κ.Ε. να συμβάλει στην τελική διαμόρφωση του Στρατηγικού Σχεδιασμού για το Σωφρονιστικό Σύστημα.

Η Εκτελεστική Επιτροπή της Ο.Κ.Ε. αποφάσισε να γνωμοδοτήσει επί του παραπάνω θέματος και σύστησε Επιτροπή Εργασίας αποτελούμενη από την **κα Σοφία Κατσίνα** και τους **κ.κ. Γεώργιο Τσατήρη και Σταύρο Κουτσιουμπέλη**.

Ως πρόεδρος της Επιτροπής Εργασίας ορίστηκε ο κ. **Γεώργιος Τσατήρης**. Στις εργασίες της Επιτροπής Εργασίας συμμετείχαν ως εμπειρογνώμονες η Καθηγήτρια **κα Σοφία Βιδάλη** και η Αναπληρώτρια Καθηγήτρια **κα Όλγα Θεμελή**. Από πλευράς Ο.Κ.Ε. μετείχε επίσης η επιστημονική της συνεργάτης **κα Μαρία Ιωαννίδου**, η οποία είχε και τον επιστημονικό συντονισμό της Επιτροπής.

Η Γνώμη εγκρίθηκε και επικυρώθηκε από την Ολομέλεια της Ο.Κ.Ε., στις 18 Οκτωβρίου 2017.

I. Γενικές Παρατηρήσεις της Ο.Κ.Ε. επί του Στρατηγικού Σχεδιασμού για το Σωφρονιστικό Σύστημα

Το σχέδιο Στρατηγικού Σχεδιασμού για το Σωφρονιστικό Σύστημα 2018-2020 της Γενικής Γραμματείας Αντεγκληματικής Πολιτικής του Υπουργείου Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και ο επιστημονικός και κοινωνικός διάλογος επ' αυτού, αποτελεί την πρώτη προσπάθεια στην Ελλάδα να τοποθετηθεί η κοινωνία και οι αρμόδιοι επιστημονικοί φορείς επί της σωφρονιστικής πολιτικής και μάλιστα γίνεται προσπάθεια ο σχεδιασμός αυτός να έχει ολοκληρωμένο χαρακτήρα με στρατηγική προοπτική.

Επομένως η ΟΚΕ τοποθετείται επί της αρχής θετικά για την πρωτοβουλία αυτή της Γενικής Γραμματείας. Το υπό συζήτηση στρατηγικό σχέδιο, αποτελεί ένα σχέδιο οργάνωσης και λειτουργίας του σωφρονιστικού συστήματος σε ορίζοντα τριετίας, αφορά δηλαδή ένα συγκεκριμένο διάστημα διαχείρισης των οξύτατων προβλημάτων του τομέα αυτού, χωρίς να είναι ευδιάκριτος ο τρόπος που θα οδηγήσει σε διαρθρωτικές μεταβολές στην μεταχείριση των εγκληματιών και στην έκτιση των ποινών.

Ως γενική παρατήρηση, η ΟΚΕ επισημαίνει την ανάγκη ο στρατηγικός σχεδιασμός να διέπεται από μια συγκεκριμένη φιλοσοφία σε σχέση με το σωφρονιστικό σύστημα. Να υιοθετεί, δηλαδή, ένα πρότυπο (μοντέλο) ποινικής καταστολής και έκτισης ποινών, το οποίο να επιδιώκει την υλοποίηση συγκεκριμένων γενικότερων αρχών, που τυποποιούνται στους στόχους του σωφρονιστικού συστήματος και στο σκοπό της επιβολής των ποινών στέρησης της ελευθερίας, ώστε να μπορεί και να παρακολουθείται το έργο που επιτελούν οι υπηρεσίες και να αποτιμάται ουσιαστικά αυτό το έργο.

Παράλληλα, επισημαίνεται ότι στο κείμενο του Στρατηγικού Σχεδιασμού, δεν αποτυπώνεται η παρούσα κατάσταση με συγκεκριμένα στοιχεία και δεδομένα, ούτε καταγράφονται οι άμεσες και μακροπρόθεσμες ανάγκες του σωφρονιστικού συστήματος με ποσοτικοποίηση στόχων και εκτίμηση κόστους.

Η Ο.Κ.Ε. θεωρεί ότι για να μην υποβαθμιστεί η σημαντική προσπάθεια της Γενικής Γραμματείας Αντεγκληματικής Πολιτικής σε ένα γενικόλογό κείμενο διακηρύξεων,

θα πρέπει να αποτυπωθεί αναλυτικά η υπάρχουσα κατάσταση στο σωφρονιστικό σύστημα και να δημοσιοποιηθούν αναλυτικά στοιχεία για τις λειτουργικές δαπάνες και το κόστος κάθε φυλακής, για την ποινική σύνθεση του πληθυσμού, για τις συνθήκες κράτησης και εργασίας του προσωπικού και για την κοινωνική κατάσταση των κρατουμένων συνολικά και ανά φυλακή. Η αποτύπωση της παρούσας κατάστασης παρέχει την απαραίτητη τεκμηρίωση της αναγκαιότητας των δράσεων που εξαγγέλλονται, βοηθάει στη στοχοθεσία και την προτεραιοποίηση και είναι αναγκαία ώστε να καταστεί το στρατηγικό σχέδιο εφαρμόσιμο.

Ένα ζήτημα που άπτεται του εν θέματι ζητήματος είναι η ταχεία απονομή δικαιοσύνης. Δυστυχώς, η χώρα μας κατέχει περίοπτη θέση σε υπερβολικές καθυστερήσεις στην απονομή της δικαιοσύνης και έχει επανειλημμένα καταδικαστεί από το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, λόγω υπερβάσεων του εύλογου χρόνου έκδοσης απόφασης. Ως αποτέλεσμα, καταρρακώνεται το «κοινό περί δικαίου αίσθημα», σημαντικό στοιχείο που πρέπει να συνεκτιμηθεί στη φάση της διαμόρφωσης του Στρατηγικού Σχεδιασμού για το Σωφρονιστικό Σύστημα.

II. Προτάσεις της Ο.Κ.Ε. για τους Στρατηγικούς Στόχους του Στρατηγικού Σχεδιασμού για το Σωφρονιστικό Σύστημα

Η Ο.Κ.Ε. επισημαίνει ότι οι Στρατηγικοί Στόχοι και οι επιμέρους δράσεις που περιλαμβάνονται στο κείμενο του Στρατηγικού Σχεδιασμού για το Σωφρονιστικό Σύστημα δεν εξειδικεύονται ως προς τα προσδοκώμενα αποτελέσματα, δεν περιλαμβάνουν εκτίμηση κόστους και χρονοδιάγραμμα εφαρμογής, ενώ είναι χαρακτηριστικό ότι κάποια από αυτά που εξαγγέλλονται έχουν ήδη δρομολογηθεί ή και υλοποιηθεί.

Ειδικότερα, ως προς τους Στρατηγικούς Στόχους η Ο.Κ.Ε. προτείνει τα εξής:

4.1 Βελτίωση Συνθηκών κράτησης – εκσυγχρονισμός υποδομών

Η βελτίωση των συνθηκών κράτησης θα πρέπει να επιδιωχθεί μέσα από συστηματικές και ολοκληρωμένες δράσεις και μέτρα που θα στοχεύουν:

α) στην προστασία των πλέον ευάλωτων κρατουμένων από συγκρατούμενους μέσα στα καταστήματα κράτησης,

β) στην αντιμετώπιση της βίας και

γ) στο νόμιμο έλεγχο της φυλακής από το προσωπικό.

Επιπλέον, το ζήτημα του αριθμού των κρατουμένων θα πρέπει να αντιμετωπίζεται από μια συνολικότερη οπτική και όχι ως ένα τεχνικό ζήτημα, ώστε να λαμβάνονται υπόψη και οι άλλες παράμετροι που συντελούν στην αύξηση του πληθυσμού των κρατουμένων (μεταβολές της εγκληματικότητας, μεταβολές στη νομοθεσία κλπ).

4.2 Ανάπτυξη ανθρώπινου δυναμικού – εκπαίδευση προσωπικού – διοίκηση

Θα πρέπει να υπάρξει ποιοτική αναβάθμιση των προσόντων του προσωπικού της διοίκησης, του φυλακτικού και άλλου προσωπικού που υπηρετεί στα Καταστήματα Κράτησης (ΚΚ), ώστε να μπορούν αντιμετωπίζουν τα ποικίλα προβλήματα και καταστάσεις που ανακύπτουν στην καθημερινή διαβίωση μέσα στη φυλακή και να συνδράμουν τους κρατούμενους στο μέτρο της αρμοδιότητάς τους.

Η ποιοτική αυτή αναβάθμιση του ανθρώπινου δυναμικού προϋποθέτει επίσης:

- τη συνολική αναδιάρθρωση του συστήματος βασικής εκπαίδευσης και συστηματικής επιμόρφωσης του προσωπικού, ώστε να αναβαθμιστεί το επάγγελμά τους
- την εφαρμογή των κανόνων για τα δικαιώματα και τη μεταχείριση των φυλακισμένων που έχουν υιοθετηθεί από τον ΟΗΕ και διεθνώς, ιδίως την εφαρμογή των Κανόνων Νέλσον Μαντέλα¹.

4.3 Μείωση υπερπληθυσμού – εναλλακτικά μέτρα και αξιόπιστη έκτιση τους – πρόληψη και αντιμετώπιση της νεανικής παραβατικότητας

Ειδικά σε ότι αφορά την πρόληψη και αντιμετώπιση της νεανικής παραβατικότητας, είναι σαφές ότι θα πρέπει να αντιμετωπίζεται συνολικά και σε σχέση με την ενίσχυση των υπηρεσιών που επιλαμβάνονται τέτοιων υποθέσεων

¹ United Nations Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners (the Nelson Mandela Rules), Resolution adopted by the General Assembly on 17 December 2015 [on the report of the Third Committee (A/70/490)] 70/175.

(π.χ. επιμελητές ανηλίκων) και σε σχέση με τη δημιουργία υποδομών που θα μπορούσαν να πλαισιώσουν τη μεταχείριση των ανηλίκων που εμπλέκονται με το σύστημα ποινικής δικαιοσύνης. Δυστυχώς το Στρατηγικό Σχέδιο δεν περιλαμβάνει καμία αναφορά στην υιοθέτηση συγκεκριμένων μέτρων πρόληψης και αντιμετώπισης της ανήλικης παραβατικότητας. Στο θέμα της νεανικής παραβατικότητας η Ο.Κ.Ε. προτείνει τα εξής:

- Υπάρχει ανάγκη, όχι αναβάθμισης - όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται- των αναμορφωτικών μέτρων, αλλά δημιουργίας των κατάλληλων δομών και πρόβλεψης του θεσμικού πλαισίου προκειμένου να καταστεί δυνατή η εφαρμογή τους, δεδομένου ότι σήμερα ελάχιστα από αυτά είναι δυνατό να εφαρμοστούν.
- Άμεση λειτουργία των Μονάδων Μέριμνας Νέων, καθώς ένας σημαντικός αριθμός ανηλίκων που απασχολούν με την παραβατική τους συμπεριφορά το Σύστημα Ποινικής Δικαιοσύνης, χρίζουν όχι μέτρων καταστολής αλλά θεραπευτικών μέτρων σε κατάλληλες δομές. Δυστυχώς σήμερα σημαντικός αριθμός ανηλίκων είναι ανεπιθύμητος από τις υπάρχουσες δομές με αποτέλεσμα να ταλαιπωρούνται με συνεχείς αποκλεισμούς από τα ιδρύματα και τις δομές ψυχικής υγείας, καταλήγοντας συχνά στο δρόμο.
- Αναβάθμιση του ρόλου των σχολείων των Καταστημάτων Κράτησης Νέων, λειτουργία προγραμμάτων κατάρτισης, πρόβλεψη σύνδεσης με την αγορά εργασίας μετά την αποφυλάκιση. Πρόβλεψη συστηματικής εκπαίδευσης των αποσπασμένων εκπαιδευτικών που στελεχώνουν τα εν λόγω σχολεία
- Συνεργασία με το Υπουργείο Παιδείας για την υλοποίηση εκστρατείας ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης των μαθητών, σε μια προσπάθεια πρωτογενούς πρόληψης της παραβατικής συμπεριφοράς

4.4 Προετοιμασία επανένταξης (Α, Β, Γ) – μετασωφρονιστική μέριμνα

Το θέμα της μετασωφρονιστικής μέριμνας και της επανένταξης είναι κρίσιμης σημασίας, καθώς αποφυλάκιση χωρίς επανένταξη δεν έχει κανένα όφελος για τους αποφυλακισμένους αλλά και για όλη την κοινωνία. Σε κάθε περίπτωση, αναγκαία κρίνεται η διαρκής επιμόρφωση κρατουμένων που θα τους δίνει τη δυνατότητα

απόκτησης δεξιοτήτων και εκμάθησης τεχνικών επαγγελμάτων, με στόχο μετά την αποφυλάκισή τους να έχουν περισσότερες ευκαιρίες ένταξης στην αγορά εργασίας.

Η Ο.Κ.Ε. διαπιστώνει ότι το κείμενο του Στρατηγικού Σχεδιασμού για το Σωφρονιστικό Σύστημα, δεν περιλαμβάνει χρονοδιαγράμματα και ποσοτικοποιημένους στόχους, ούτε παρέχει συγκεκριμένα στοιχεία σχετικά με τους οικονομικούς και ανθρώπινους πόρους, οι οποίοι θα χρειαστούν για την εφαρμογή των μέτρων επανένταξης και μετασωφρονιστικής μέριμνας που εξαγγέλλει.

Θα πρέπει επομένως να υπάρχει πλήρης τεκμηρίωση σχετικά με το τι συμβαίνει πριν από την αποφυλάκιση, δηλαδή κατά τη μεταχείριση των κρατουμένων. Επιπλέον, να υπάρξει ποσοτικοποίηση σχετικά με τους απαιτούμενους οικονομικούς και ανθρώπινους πόρους οι οποίοι θα χρειαστούν για το εγχείρημα αυτό, ιδιαίτερα σε ότι αφορά το ειδικευμένο προσωπικό που χρειάζεται για να προωθηθεί η επανένταξη.

4.5 Ασφάλεια προσωπικού και κρατουμένων – διαφάνεια – λογοδοσία

Η ασφάλεια εντός των φυλακών θα πρέπει να συνδεθεί με το σεβασμό των δικαιωμάτων των κρατουμένων και με την εργασιακή κατάσταση και τις συνθήκες παροχής εργασίας του προσωπικού, όπως και με την αντιμετώπιση φαινομένων διαφθοράς, οικονομικού και οργανωμένου εγκλήματος μέσα στις φυλακές, ζητήματα για τα οποία δεν γίνεται λόγος πουθενά στο στρατηγικό σχεδιασμό. Απαιτείται λοιπόν αξιόπιστη αποτύπωση της υπάρχουσας κατάστασης, καθώς και μια σαφής στοχοθεσία για τις δράσεις που θα αναληφθούν.

Η ΟΚΕ προτείνει τη σύσταση γραφείου απόρρητων καταγγελιών ανά φυλακή, στο οποίο οι κρατούμενοι θα έχουν την δυνατότητα να καταγγέλλουν περιστατικά και στοιχεία που άπτονται της επέμβασης των σωφρονιστικών αρχών και των διωκτικών αρχών καθώς και στοιχεία για την τυχόν δυσλειτουργία των μέτρων σωφρονισμού, ούτως ώστε να υπάρχει αντιμετώπιση και πρόληψη παράνομων ενεργειών. Η ως άνω διαδικασία θα δίνει την δυνατότητα στο προσωπικό της εκάστης φυλακής, αλλά και στα αρμόδια όργανα να έχουν άμεση και συνεχή εικόνα του σωφρονισμού των κρατουμένων, και να διαμορφώνουν ανάλογα με τις

ανακύπτουσες ανάγκες βελτιωμένες πρακτικές και τακτικές για την επίτευξη του σωφρονιστικού έργου.

4.6 Υπηρεσίες υγείας στις φυλακές σε συνεργασία με το Υπουργείο Υγείας

Τόσο σε διεθνές όσο και σε εθνικό επίπεδο, τα στατιστικά στοιχεία καταδεικνύουν ότι εντός των φυλακών υπάρχει υψηλός δείκτης ψυχικών διαταραχών. Οι συνεργασίες και οι διασυνδέσεις, όπως αναφέρονται στο κείμενο του Στρατηγικού Σχεδιασμού για το Σωφρονιστικό Σύστημα, δεν μπορούν να θεραπεύσουν το μεγάλο πρόβλημα της σχεδόν ανύπαρκτης παροχής στοιχειωδών υπηρεσιών ψυχικής υγείας μέσα στο χώρο του εγκλεισμού από εξειδικευμένο προσωπικό. Σήμερα σε πολλά καταστήματα κράτησης της χώρας δεν έχει διοριστεί ούτε ένας ψυχολόγος, ενώ σε άλλα η ύπαρξη ενός μόνον ειδικού ψυχικής υγείας για υπερβολικά μεγάλο αριθμό κρατουμένων, ακυρώνει στην ουσία το ρόλο του.

Στο θέμα των υπηρεσιών ψυχικής υγείας στις φυλακές, η Ο.Κ.Ε. θεωρεί επιβεβλημένες τις ακόλουθες δράσεις:

- Άμεσος διορισμός ειδικών ψυχικής υγείας στο σύνολο των φυλακών της χώρας και ενίσχυση του αριθμού ψυχολόγων στις φυλακές με μεγάλο πληθυσμό
- Δημιουργία κέντρου ψυχικής υγείας σε όλα τα Καταστήματα Κράτησης που να στελεχώνεται από ψυχολόγο/ους, ψυχίατρο/ους και ψυχιατρικούς νοσηλευτές
- Υποχρεωτικό screening (διαγνωστικός έλεγχος) από τους επαγγελματίες ψυχικής υγείας σε κάθε νεοεισερχόμενο κρατούμενο
- Λήψη μέτρων για την πρόληψη της αυτοχειρίας
- Υποχρεωτική εισαγωγική εκπαίδευση όλων των επαγγελματιών ψυχικής υγείας και στη συνέχεια εκπαίδευση και επιμόρφωση σε τακτικά χρονικά διαστήματα
- Πρόβλεψη εποπτείας όχι μόνο στο προσωπικό ψυχικής υγείας αλλά και στο σύνολο του φυλακτικού προσωπικού

- Ενίσχυση και ανασχεδιασμός της μετα-σωφρονιστικής μέριμνας με στόχο να αποτελέσει οργανικό και όχι περιθωριακό μέρος της αντεγκληματικής πολιτικής.

Εν κατακλείδι, η ΟΚΕ τονίζει ότι για τη διαμόρφωση ενός σύγχρονου σωφρονιστικού συστήματος η σωστή στρατηγική κατεύθυνση δεν επιτυγχάνεται μέσο-μακροπρόθεσμα με αποσπασματικές δράσεις και περιστασιακές παρεμβάσεις. Χρειάζεται συνεχής ενασχόληση από την Πολιτεία στη βάση των συγκεκριμένων στρατηγικών, αλλά με διαρκή μέριμνα και σε συνεργασία με εξειδικευμένους επιστήμονες και ειδικούς. Η καθημερινότητα που βιώνουν οι κρατούμενοι και το προσωπικό στους χώρους εγκλεισμού αποτελεί μία κοινωνική πραγματικότητα εντελώς διαφορετική από αυτήν που βιώνει η υπόλοιπη κοινωνία. Απαραίτητη προϋπόθεση για τη βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης και εργασίας εντός των σωφρονιστικών καταστημάτων και γενικά για την επίτευξη των παραπάνω στρατηγικών στόχων, αποτελεί η στελέχωση με εξειδικευμένο και διαρκώς εκπαιδευόμενο και εποπτευόμενο επιστημονικό, διοικητικό και φυλακτικό προσωπικό.